

Derleme Makalesi/ Review Article

SİLAHLI KUVVETLERDE SOSYAL HİZMETİN TARİHİ, GELİŞİMİ VE İŞLEVLERİ

HISTORY, DEVELOPMENT AND FUNCTION OF THE SOCIAL WORK IN THE MILITARY

Fatih ŞAHİN* Hakan SAKARYA**

Geliş Tarihi: 30.05.2017
(Received)

Kabul Tarihi: 14.02.2018
(Accepted)

ÖZ: Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet; özel koşulları bulunan yaşantıya sahip olan askerlerin ve ailelerinin sorunlarının giderilmesi ve iyilik hallerinin sağlanması amacıyla gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamalarını ifade etmektedir. Bu makalede, sosyal hizmetin önemli bir uygulama alanı olan ancak ülkemizde bugüne kadar yeterli ilgiyi görmemiş olan silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulamalarının tarihi, gelişimi ve işlevleri ele alınmaktadır. Buna ek olarak sosyal hizmet eğitimindeki yeri ile uygulama alanına ilişkin etik tartışmalara ve ülkemizdeki mevcut duruma dair bilgi verilmektedir. Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin ortaya çıktığı ve en çok geliştiği Amerika Birleşik Devletleri'ndeki uygulamalar ve bilimsel çalışmalar incelenerek sağladığı faydalar ortaya konulmaktadır. Bu bağlamda söz konusu uygulamalara duyulan ihtiyaç vurgulanarak ülkemizde hayata geçirilmesinin gerekliliği üzerine durulmuştur. Böylece hem uygulamada hem de akademik alanda silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin kurumsal yapısının ortaya çıkmasını sağlamak için bilimsel bir dayanak oluşturmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet, sosyal hizmet tarihi, sosyal hizmet eğitimi, sosyal hizmet etiği

ABSTRACT: Social work in the military refers to social work practices aimed at solving the problems of soldiers and their families with special circumstances and ensuring their well-being. This paper examines the history, development and the functions of the military social work which is a significant practice area of the social work profession that had not drawn enough attention in our country until today. Additionally, information about military social work education, ethical discussions on the field of practice and the current situation in our country is given. Scientific studies and practice in United State of America where the military social work has emerged and developed the most are examined and the benefits are presented. In this context, the necessity of the practice in this area and actualization in our

* Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, fasahin57@gmail.com

** Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, hakansakarya5@gmail.com

country are emphasized. Therefore, it is aimed to provide a scientific basis to reveal an institutional military social work structure in both practice and academic spheres.

Key Words: *military social work, social work history, social work education, social work ethics*

1. GİRİŞ

Askeri kuvvetler, insanın temel içgüdülerinden olan korunma ihtiyacı ve var oluşunu sürdürebilme gibi olgulara karşılık verdiğiinden dolayı insanlık tarihi boyunca önemli bir yere sahip olmuş ve gelişen dünya ile birlikte paralel olarak sürekli bir gelişme göstermiştir. Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin ortaya çıkışı ve gelişimi de bu çerçevede gerçekleşmiş ve Amerika'da I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında psikiyatrik sosyal hizmet uzmanı adıyla silahlı kuvvetlerde hizmet vermeye başlanmıştır.

Sosyal hizmet, temel değerleri insan hakları ve sosyal adalet olan ve insanların iyilik halini geliştirmeye yönelik bir çaba içerisinde olan mesleki ve bilimsel bir disiplin olarak toplumdaki engelleri, eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri ele almakta ve bunların giderilmesine yönelik uygulama gerçekleştirmektedir. Thompson (2009), sosyal hizmet uzmanlarının mesleki uygulama esnasında, özgün sosyal hizmet kuram ve yöntemlerinin yanı sıra psikoloji, sosyoloji, felsefe ve sosyal politika gibi disiplinlerden de faydalandığını vurgulamaktadır. Bahsi geçen diğer mesleklerden farklı olarak sosyal hizmet, insanların sosyal işlevselliğini ve çevreleri ile olan etkileşimlerini geliştirmeye odaklanmaktadır.

Bununla birlikte, sosyal hizmet eğitimi, sosyal hizmetin temel değerleri ile örtüşmeyen dünya koşulları içerisinde olursa dahi çeşitli şekillerde insanların iyilik halini sağlamak ve geliştirmek için çaba göstermeyi adeta zorunlu kılan mesleki bir sorumluluk oluşturmaktadır. Bu bağlamda silahlı kuvvetler ile sosyal hizmetin teorisi birbirinden oldukça farklı özelliklere sahip olsa da askeri hastaneler ya da askeri cezaevleri gibi birlikte ele alınmalarını gerektiren çeşitli durumlar da mevcuttur. Sivil yaşantıda tıbbi tedavi ihtiyacı olan hastalar için müdahalenin belirli aşamalarında olması gerekli görülen sosyal hizmetin, askeri hastanede tıbbi tedavi ihtiyacı olan hasta bir asker için gerekli olmadığı söylenebilir mi? Aynı şekilde sivil yaşantıda cezaevlerinde yer alan mahkumların psikososyal ihtiyaçları ve rehabilitasyonu için gerekli görülen sosyal hizmet müdahalesinin askeri cezaevlerinde bulunan mahkumlar için gerekli olmadığı ne derece söylenebilir? Bu nedenle öznesi insan olan her ortamda var olması beklenen sosyal hizmet mesleğinin silahlı kuvvetlerde de yer alması son derece doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dolayısıyla aşağıda detaylıca ele alınacak olan ihtiyaçlar, faydalar ve toplumu etkileme düzeyi ile birlikte eşsiz bir uygulama alanı olarak dikkat çeken silahlı kuvvetlerde sosyal hizmete yönelik çalışmaların son derece önemli olduğu

düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, ülkemizde henüz hakkında yeterli çalışma bulunmayan silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin tarihine, gelişimine, rol ve işlevlerine dair bilimsel literatüre katkıda bulunmak ve dünyadaki gelişmiş örneklerinden birisi olan Amerikan örneğinden faydalanarak silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin kurumsal yapısına ve eğitim süreçlerine dair öneriler getirmektir.

2.SİLAHLI KUVVETLERDE SOSYAL HİZMETİN TARİHİ GELİŞİMİ

Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin ortaya çıkışı tüm dünyayı etkisi altına alan I. Dünya Savaşı sırasında Amerika'da gerçekleşmiş olup sonraki yıllarda II. Dünya Savaşı, Kore Savaşı, Vietnam Savaşı, Afganistan ve Irak Müdahaleleri gibi büyük olaylar paralel olarak sürekli gelişim göstermiş ve sosyal hizmet mesleği için önemli bir müdahale alanı olarak yerini almıştır. Şen (2016); silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin ilk izlerinin, Amerika'da 1636 yılında Plymouth kolonisinin gazilerin bakımı konusunda sorumlu olarak belirlendiği kanunda görüldüğünü belirtmektedir. İnsanlık tarihinin birçok savaşa tanıklık etmesi ve her toplumda insanların savaş sonrası ihtiyaçlarına yönelik bir takım düzenlemeler bulunması sebebiyle bu tarz örnekler çoğaltılabilir olsa da silahlı kuvvetlerde sosyal hizmete ilişkin kurumsal bir yapıdan söz edilebilmesi Amerika'da etkili uygulamaların gerçekleştirildiği I. Dünya Savaşı sonrasında dahi değil, ancak II. Dünya Savaşı sonrasındaki yıllarda mümkün olmaktadır.

Silahlı kuvvetlerdeki profesyonel sosyal hizmet uzmanlarının ilk çalışmaları I. Dünya Savaşı sırasında Amerikan ordusu içerisinde Amerikan Kızıl Haç (American Red Cross)'ına bağlı olarak çalışan sivil sosyal hizmet uzmanları tarafından gerçekleştirilmiştir (Daley, 2003). Henüz o tarihte silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uzmanı olmamasına rağmen Kızıl Haç görevlisi sosyal hizmet uzmanlarının 1 Eylül 1918'de nevrozlu hastalar için özel bir hastane olan New York Plattsburg Askeri Hastanesi'nde nörotik hastalıklar ve nevrozlar ile ilgili başarılı bir şekilde gerçekleştirdikleri proje ile sosyal hizmet uzmanlarının önemi anlaşılmıştır (Harris, 2000). Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulamalarına duyulan ihtiyacın en önemli kanıtlarından birisi olarak I. Dünya Savaşı'nın bitiş sürecine denk gelen 1 Nisan 1917 ile 31 Aralık 1919 tarihleri arasındaki 33 aylık süreçte Amerika'da nöropsikiyatrik bozukluklarla hastaneye başvuran askerlerin sayısının 97.650 olması gösterilebilir (Freedman, 1944). Ayrıca yine I. Dünya Savaşı yıllarında bu ihtiyaçlara yönelik olarak klinik sosyal hizmet uzmanlarının özellikle "shell shock" adıyla bilinen ağır savaş travması ile çalışma konusunda eğitilmeleri de bu ihtiyacı göstermektedir (CSWE, 2010). Bu bağlamda Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi (Council of Social Work Education)'ne göre, silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulamalarının var olması sosyal hizmet uzmanlarının savaşı ya da saldırganlığı desteklediği anlamına gelmemekte, aksine savaş

durumlarından etkilenen bireylere daha etkili yardım sağlama çabasını içermektedir. Ancak sosyal hizmet uzmanlarının I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki etkili çalışmalarına rağmen sosyal hizmet mesleği Amerikan Ordusu içerisinde 1945 yılına kadar ayrı bir bölüm olarak kurulamamış, sağlık dairesine bağlı nöroloji ya da psikoloji bölümlerine bağlı olarak çalışmış ve bu süreçte de Amerikan Kızıl Haç'ı tarafından yürütülmüştür (Washington, 1957).

Şubat 1942'de profesyonel olarak sosyal hizmet eğitimi alan altı ordu personelinin New Jersey'deki Zihinsel Sağlık Danışma Merkezi (Mental-Hygiene Consultation Service)'nde görevlendirilmesi ile silahlı kuvvetlerde ilk kez sosyal hizmet uzmanı görevlendirilmiştir (Harris, 2000). II. Dünya Savaşı sırasında bu merkezin temel amacı, askeri görevler için engel teşkil edebilecek sorunların giderilmesi için çalışmalar yapmak ve askeri personelin zihinsel sağlık durumlarını geliştirmektir. 1942 yılından sosyal hizmetin silahlı kuvvetler içerisinde bir bölüm olarak kurulduğu 1945 yılına kadar Amerikan Kızıl Haç'ına bağlı bin psikiyatrik sosyal hizmet uzmanının Amerika'daki ve deniz aşırı ülkelerdeki askeri hastanelerde görev yaptığı belirtilmektedir (NASW, 1965). Burada dikkat çekici unsur niceliksel çoğunluk değil, sosyal hizmet uzmanlarının silahlı kuvvetlerde uygulama gerçekleştirmesinin dışında aktif savaş bölgelerinde dahi çalışmalar yürütmesidir. Bu gelişmelerle birlikte Amerikan Savaş Bakanlığı (United States Department of War)'nın 18 Ocak 1943'de yayınladığı Askeri Meslek Uzmanlığı 263 seri numaralı belge ile psikiyatrik sosyal hizmet uzmanı şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Psikiyatrist süpervizyonu altında, psikiyatrik rehberliğe ihtiyaç duyan askerlerin tanı ve tedavisini kolaylaştırmak için psikiyatrik vaka çalışması yapar,
- Psikiyatrik vakaların ilk görüşmelerini yönetir ve psikiyatrik hastalıklarla ilgili faktörleri vurgulayan vaka incelemesi yazar,
- Zihinsel sağlık talimatlarını yerine getirir ve eksiksiz vaka öyküsü ortaya koymak için kayıt tutar,
- Olası taburcu ve terhis işlemlerini kolaylaştırmak için Kızıl Haç ya da diğer kurumlar vasıtasıyla askerlerin aile ortamı hakkında ek bilgiler edinebilir,
- Kişilik yapısı, gelişim dinamikleri ve duygusal uyumsuzluk nedenleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır (Department, 1943; Harris, 2000).

Amerika'da silahlı kuvvetlerde uygulama gerçekleştiren sosyal hizmet uzmanının görevlerinin ilk tanımlanması genel itibariyle sosyal kişisel çalışması (social case work) çerçevesinde gerçekleşmiştir. Richmond'a (1922) göre sosyal kişisel çalışma, sosyal hizmetin daha çok mikro ölçekli çalışmalarını ifade eden bir kavramdır. Bu bağlamda, henüz silahlı kuvvetler içerisinde ayrı bir bölüm olarak

var olmayan sosyal hizmetin başka bölümlere bağlı olarak psikiyatrik vakalarda birey ve bireyin yakın çevresi ile çalışma üzerine hayata geçirildiği görülmektedir.

Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin kurumsallaşmasında en önemli gelişmelerden birisi olan psikiyatrik sosyal hizmet bölümünün kurulması da 1945 Haziran ayında gerçekleşmiştir ve bölümün ilk başkanı Binbaşı Daniel E. O'Keefe olmuştur (Washington, 1957). Ancak O'Keefe görevdeyken savaşın bitmesi ile birlikte kendisi gibi eğitilmiş psikiyatrik sosyal hizmet uzmanlarının neredeyse tamamı terhis olmuştur ve bu nedenle bu dönemde önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Daha sonra ise Elizabeth H. Ross, silahlı kuvvetlerde profesyonel sosyal hizmeti yeniden kurmanın önemini hissederek "Ordu Sağlık Bölümü Psikiyatrik Sosyal Hizmet Uzmanlarını Arıyor" (Army Medical Department Seeks Psychiatric Social Workers) başlığı ile ulusal reklam kampanyaları yayınlamaya başlamıştır ve bu dönemde sosyal hizmet uzmanlarında aranan özelliklerin sertifikalı bir sosyal hizmet okulunda en az bir yıl eğitim almış olmak ya da sağlık veya sosyal refah alanında bir yıllık sosyal kişisel çalışma deneyimine sahip olması olarak ifade edilmektedir (Harris, 2000). Nisan 1947'de başkanlık görevine gelen Yarbay Elwood W. Camp profesyonel sosyal hizmet uzmanlarına destek elemanı yetiştirmek amacıyla "vaka yardımcısı" planını ortaya çıkarmış ve en az iki yıllık üniversite eğitimine sahip askerleri Sahra Sıhhiye Hizmeti Okulu tarafından sunulan kapsamlı bir kursa göndererek sosyal hizmet teknisyeni unvanı ile mezun olmalarını sağlamıştır (Washington, 1957).

Kore ve Vietnam savaşları ile ortaya çıkan yeni ihtiyaçlarla silahlı kuvvetlerdeki psikiyatrik sosyal hizmet uzmanlarının vakaları çeşitlenmiş ve özellikle Vietnam Savaşı sonrasında Amerikan askerlerinin yaşadıkları özel deneyimler madde bağımlılığı, aile içi şiddet ve intihar gibi sorunlar psikiyatrik sosyal hizmetin önemli konularından birisi haline getirmiştir. Daha sonraki süreçte ise küresel terör olayları, Afganistan ve Irak Müdahaleleri ile silahlı kuvvetlerdeki psikiyatrik sosyal hizmet uygulaması gelişimini sürdürmüştür.

Plattsburgh Askeri Hastanesi'nde 1918 yılında Kızıl Haç'a bağlı sosyal hizmet uzmanlarının tıbbi alanda hizmet vermesine ve sosyal hizmet uzmanlarının o dönemde hastanelerde tıbbi alanda 40 yıllık çalışma deneyimi olmasına karşın Amerikan Ordusu 1950'li yılların başına kadar tıbbi hastalara sosyal hizmet sunma sorumluluğunu kabul etmemiştir. 1949 yılında yayınlanan bir askeri düzenleme ile de sosyal hizmet bölümünün askeri sağlık servisinin nöropsikiyatri bölümüne bağlı olarak çalışması gerektiği belirtilmiştir. Blue, bu belirsizlik durumunun oldukça uzun bir dönem sürdüğünü ve sosyal hizmetin bazı hastanelerde tıbbi bölüme, bazılarında ise psikiyatri ve nöroloji bölümüne bağlı olduğunu ifade etmiştir (Harris, 2000). Sağlık Bakanlığı ise 1966 yılında sosyal hizmetin farklı bir alan olduğu ve ikinci sınıf (Class II) hastanelerde ayrı bir hizmet gerçekleştirmesi

gerektiğini belirtmiştir. Bu sırada hastanede görev yapan sosyal hizmet uzmanı Fergus T. Monahan ise bu durumu nasıl fırsat olarak kullandıklarını şu şekilde anlatmaktadır: "İkinci sınıf hastanelerde ayrı bir hizmet olarak sosyal hizmeti bir kez daha kurduk. Sosyal hizmet uygulamalarının ayrı bir hizmet olduğu yeniden onaylandı. Biz bunu hastanelerde sosyal hizmet servisinin değerini göstermek için bir fırsat olarak gördük. Böylece katkımızın benzersiz olduğu diğer profesyonel disiplinlerden farklı olarak daha açık şekilde anlaşılabilirdi." (Harris, 2000).

Sosyal hizmet uzmanlarının tek hizmet alanı askeri hastanelerde tıbbi ve psikiyatrik müdahale ile sınırlı kalmamış ve bu müdahaleler için geç kalınmış olan askerlerin, askeri cezaevlerindeki rehabilitasyonunda da önemli bir işlevleri olmuştur. Cezaevleri, toplumun tamamında olduğu gibi silahlı kuvvetlerde de daha özel müdahale yöntemleri gerektiren ve çalışılması zor olan bir alandır. Cezaevlerinin işlevi konusunda tartışmalar en temelde cezaevlerindeki bireylere izolasyon mu yoksa rehabilitasyon mu uygulandığıdır (Harris, 2000). Bu tartışmaya ilişkin olarak, o dönemde Amerikan ordusunda nöropsikiyatri ve nöroloji bölümünün başkanı olan Albay William C. Menninger şöyle bir açıklamada bulunmaktadır: "Kurtarılamaz olarak nitelendirilenleri gruptan ayırarak diğer askeri suçluların rehabilite edilmesi ilk odağımız olmalıdır. İlk adım, gelen hastanın psikiyatrik ve sosyal değerlendirmesini yaparak rehabilitasyona almaktır. Bu görevi yerine getirmek için komutandan korumaya kadar her asker zihinsel sağlık ilkelerini bilmeli ve uygulamalıdır." (Menninger, 1945). Bu bağlamda askeri cezaevlerinin Zihinsel Sağlık Danışma Merkezi ile ilişkide olduğu ve askeri suçlu ortaya çıkmadan önce teşhis ve tedavinin başlaması açısından bir farkındalık olduğu ifade edilebilir. 1957 Eylül ayında AR 210-181 kodlu Askeri Cezaevi İzleme Programı (Army Stockade Screening Program) ile askeri sistem açısından uyumsuz olan askerlerin erken teşhis edilmesi sağlanarak mümkünse sistem için onları işlevli hale getirmek amaçlanmış ve aslında Gibbs'e (1961) göre bu program ile askeri cezaevleri uyumsuz askerleri izole etmek ve ücretsiz iş gücü sağlamak yerine bir rehabilitasyon merkezi haline gelmiştir. D'Oronzio ise sosyal hizmet uzmanlarının askeri cezaevlerinde önemli bir role sahip olduğunu ifade ederek genel olarak klasik birebir psikoterapi ya da grup terapisi yapıldığını gözlemlemiş ve rehabilitasyon sürecinde sistem yaklaşımını önermiştir (Harris, 2000). Ft. Riley Kansas'ta 1968 yılında kurulan Düzeltici Eğitim Tesisi (Correctional Training Facility) ise uyumsuz askerlerin görevlerine dönmesi ve onurlu bir şekilde terhis olmaları için eğitim ve yardım geliştirmeyi sağlamak amacıyla açılmış bir askeri tesistir. Sosyal hizmet uzmanlarının bu tesiste görev aldığı ve gelişiminde önemli rol oynadıkları da belirtilmektedir (Kisel, 1963).

Sosyal hizmet uzmanlarının savaş gazileri ile gerçekleştirdikleri uygulamalar da silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Savaş mağduru olan bu insanların birbirinden farklı oldukça özel deneyimler yaşadıkları

göz önünde bulundurulursa tıbbi, psikolojik, sosyal ve tinsel açıdan etkili bir sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaç duydukları açıktır. Bu bağlamda, Amerikan Savaş Gazileri İşleri Bakanlığı (U.S. Department of Veterans Affairs) 1926 yılında Gaziler Bürosu'nda ilk sosyal hizmet programını kurmuştur ve bu program 2012 yılına dek master düzeyindeki sosyal hizmet uzmanlarının en yoğun çalıştığı kurum olarak var olmuştur (NASW, 2012).

Sosyal hizmet uzmanlarının gazilerle gerçekleştirdiği uygulamanın temel hedefi, savaş koşullarında özel deneyimler yaşamış olan bireylerin tıbbi, psikolojik, sosyal ve tinsel ihtiyaçlarını karşılamak ve savaş sonrası ortaya çıkabilecek post travmatik stres bozukluğu, madde bağımlılığı, şiddet ve intihar eğilimi gibi sosyal işlev bozukluklarını ortadan kaldırarak bireyin sivil yaşantıya, ailesine ve topluma uyumlu hale gelmesini sağlamaktır. Son yüz yıl içerisinde iki dünya savaşı ve bunların dışında da birçok savaş yaşanmış olması nedeniyle tüm dünyada gazilere yönelik sosyal hizmet uygulamasının en çok gereksinim duyulan alanlarından birisi olduğu ifade edilebilir.

Silahlı kuvvetlerde gelişen ihtiyaçları doğrultusunda 1965 yılında Amerika'da ortaya çıkan Ordu Toplum Hizmeti Merkezi (Army Community Service), temel olarak askeri personelin büyük problemlerinin rahatsız veya zeka gelişimi geriliği yaşayan çocuklar, kronik finansal zorluklar gibi aile kaynaklı olduğunun fark edilmesi ile Yarbay Marie Baird ve sosyal hizmet danışmanlığı yapan Yarbay William Rooney tarafından geliştirilmiştir. Bu ihtiyacın gelişmesinde ise II. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan ordusunun sosyodemografik özelliklerinin hızlı bir şekilde değişmesi etkili olmuştur. Krise, Amerikan askerlerinin 1940'lı yıllarda evlenebilmek için komutanlarından izin alma zorunluluğu olmasından dolayı 67.000 asker ailesi varken bu kısıtlamanın kalkması ile birlikte 1965 yılında 450.000 asker ailesi ve toplamda 1.300.000 bağımlı nüfus oluştuğunu ifade etmektedir (Harris, 2000).

Ordu Toplum Hizmeti Merkezi'nin silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulaması için önemi ise, sosyal hizmet uzmanlarının bilgi ve becerilerinin askeri alanda ilk kez sağlık hizmetleri dışında kullanılmış olmasıdır. Kasım 1966'da dünya çapında 90 tane Ordu Toplum Hizmeti Merkezi açıldığı ve 132.000'den fazla kişinin bu merkezlerden faydalandığı belirtilmektedir (Harris, 2000). Ordu Toplum Hizmeti Merkezi aynı zamanda sosyal hizmetin bütüncül yaklaşımını ve sistem teorisini etkin olarak içermektedir ve sosyal hizmet uzmanlarının askeri alanda ortaya koyduğu en iyi politika geliştirici hamle olarak görülmektedir.

3. SİLAHLI KUVVETLERDE SOSYAL HİZMETİN İŞLEVLERİ

Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet, Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi tarafından doğrudan uygulamayı içeren aynı zamanda politika üretme ve idari faaliyetler ile

askerlere, gazilere, ailelerine ve topluluklarına yönelik koruyucu-önleyici, tedavi edici ve rehabilite edici servisler geliştirilmesini savunarak hizmetten yararlanacak bireylerin yaşam kalitelerini artırmayı amaçlayan bir disiplin olarak ifade edilmiştir (CSWE, 2010).

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (IFSW, 2014), sosyal hizmetin tanımında insanların güçlendirilmesini teşvik eden uygulamaya dayalı mesleki ve akademik disiplin ifadesine yer vermektedir. Sheafor ve Horejsi'ye (2014) göre, sosyal hizmeti diğer yardım odaklı mesleklerden ayıran çevresi içinde birey bakışıdır (Duyan, 2012). Bu bağlamda silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulaması yalnızca askerlere yönelik bireysel çalışmayı değil, asker aileleri ve toplumla da çalışarak bireyin yakın ve uzak çevresi ile çalışmayı da içermektedir. Olson'a (2015) göre, askeri organizasyondan en çok asker birey etkilense de aileleri, çevreleri ve yaşadıkları toplum da etkilenmektedir. Sosyal hizmet uygulamasının çevresi içinde birey odağı ile askeri organizasyonlardan dolayı olarak etkilenen bireyler ve toplumla çalışma da kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda mikro, mezo ve makro boyutlarda silahlı kuvvetlerdeki sosyal hizmet uygulamasının işlevlerini tarihi gelişimle paralel olarak ele almak gereklidir.

Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin ortaya çıkışı I. Dünya Savaşı gibi ağır travmatik yaşantılara neden olan bir olayla gerçekleştiğinden dolayı sosyal hizmet uzmanları psikiyatrik odaklı olarak çalışmaya başlamıştır. Amerika'da sosyal hizmet uzmanlarının silahlı kuvvetlerdeki ilk görevi savaş nedeniyle ortaya çıkan savaş stresi (combat stress), travma sonrası stres bozuklukları (post-traumatic stress disorder), madde bağımlılığı (substance abuse) ve depresyon (depression) gibi sosyal işlev bozukluklarının tedavisinde psikiyatrik odaklı olarak çalışmalar yapmaktı (Harris, 2000). Ancak savaşın sona ermesi ile birlikte terhis olan askerlerin sivil yaşantıya, ailelerine ve çevrelerine uyumlarının sağlanması çabası da sosyal hizmet uygulamasının içerisinde yer almıştır. Daha sonra gelişen ihtiyaçlar doğrultusunda sosyal hizmet uzmanlarının silahlı kuvvetler içerisinde görev aldığı kurumlar ve üstlendikleri roller de çeşitlenmiştir.

Silahlı kuvvetlerde psikiyatrik odaklı olarak başarı ile gerçekleştirilen sosyal hizmet müdahalesinin değeri ve önemi anlaşılmış ve buna bağlı olarak daha sonra tıbbi alanda da sosyal hizmet uzmanı görevlendirilmiştir. Bu bağlamda silahlı kuvvetlerde görev yapan sosyal hizmet uzmanları hasta ve çevresi ile teşhis, tedavi öncesi, tedavi aşaması ve tedavi sonrasında uygulamalar gerçekleştirmekte ve bu sırada mesleki rol ve işlevlerden de faydalanmaktadır. Örneğin; teşhis sonrası bireyin hastalık hakkında bilgi düzeyini geliştirmek ve tedavi süreci hakkında bilinçlenmesini sağlamak için danışmanlık rolü ya da hastanın tüm tıbbi süreçte karşılaşılabileceği zorluklara karşı savunuculuk rolü ile hastanın haklarını savunmak gibi. Tüm süreçte temel amaç hastanın iyilik halini geliştirmektir ve

bunun yanında da askeri organizasyonun kendisinden beklentisi olan hastanın askeri organizasyonlarla yeniden uyumunu sağlamaktır.

Askeri cezaevleri, tarihi gelişimde bahsedilen 1957 Eylül ayında Amerika'da işlemeye başlayan Askeri Cezaevi İzleme Programı ile uyumsuz askerlerin izolasyonu ve ücretsiz iş gücü olarak kullanılması yerine rehabilitasyon işlevini yerine getiren ve bireylerin askeri organizasyonla uyumlu bir halde yeniden görevlerine dönmelerini ve görevlerini tamamlamalarını sağlamada yardımcı olan bir kurum olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanının, askeri organizasyonun kendisinden beklediği bireyin askeri organizasyonlar ile yeniden uyumunu sağlama görevinin yanı sıra danışmanlık rolü ile bireye askeri cezaevinde yaşadığı süreçle ilgili bilgi vermek, hakları ile ilgili savunuculuk yapmak ve vaka yöneticisi olarak birebir ya da grup psikoterapi çalışmaları ile rehabilitasyon sürecini planlamak gibi çeşitli rol ve işlevleri vardır.

Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin uygulama gruplarından birisi, belki de en önemlisi, gazilerdir. Savaş nedeniyle özel deneyimler yaşayan ve fiziki ya da psikolojik rahatsızlıkları, sosyal veya tinsel farklı ihtiyaçları bulunan bu bireyler artık doğrudan askerlik mesleğini ifa etmeseler de genellikle askeri organizasyonların içerisinde yer almaya devam etmekte ve neredeyse her ülkede içerisinde yaşadığı toplum tarafından saygı görmektedirler. Gazilerle çalışmada sosyal hizmetin ana amacı savaş gibi olağanüstü bir koşuldaki birincil derecede etkilenecek çeşitli zararlar gören bireylerin tıbbi, psikolojik, sosyal ve tinsel ihtiyaçlarını karşılayarak güçlenmelerine yardımcı olmak ve ailesine, çevresine ve topluma entegrasyonunu sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda özel olarak ifade etmek gerekirse sosyal hizmet uzmanının; gazilere sivil yaşantı ile ilgili danışmanlık yapmak, haklarının savunuculuğunu yapmak, bireyin var olan ihtiyaçlarını karşılayabileceği kurumlarla bağlantısını sağlamak ve politika yapma süreçlerine katılarak gazilerin hak ve ihtiyaçlarına yönelik iyileştirmeler gerçekleştirilmesini sağlamak gibi çeşitli rol ve işlevleri vardır. Gazilerle çalışma, silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin en geniş ve belki de en önemli uygulama alanlarından birisidir. Özellikle Türkiye gibi toplumsal aidiyeti yüksek toplum yapısı içerisinde gazilerin yeri ve önemi artmakta ve bu nedenle de daha etkin sosyal hizmet müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulamasına askerler kadar aileleri de ihtiyaç duymaktadır. Çünkü aile bireyleri, aile üyelerinden birisinin tehlike arz eden bir görev içerisinde bulunması nedeniyle çeşitli psikososyal ihtiyaçlara sahip olabilmektedir. Bu ihtiyaçlara yönelik olarak sosyal hizmet uzmanlarının; ailenin asker bireyi ile ilgili herhangi bir problemle karşılaşıldığında baş etme stratejileri geliştirmede aile bireylerine danışmanlık yapmak, ailenin ihtiyaçları dahilinde çeşitli kurumlarla bağlantılarını sağlamak ve asker ailelerinin haklarının

savunuculuğunu yapmak ya da politika yapıcı işlev ile toplumsal huzuru sağlamak adına can güvenliğini tehlikeye atan bir mesleğe sahip askerlerin ve ailelerinin sosyoekonomik hakları konusunda iyileştirmeler gerçekleştirilmesini sağlamak gibi önemli rol ve işlevleri vardır.

Bu bağlamda, daha önce bahsedildiği gibi toplumun küçük bir örneği olarak kabul edilebilecek silahlı kuvvetlerin içerisinde sosyal hizmet uzmanları, sivil yaşamdaki sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirdiği tüm mesleki rol ve işlevleri kullanabilecek fırsatlara sahiptir. Üstelik savaş gibi olağanüstü etkenlerin varlığından ötürü silahlı kuvvetlerde görevli sosyal hizmet uzmanlarının uygulamalarında sivil yaşantıda elde edilemeyecek farklı değerli deneyimler bulunduğu ifade edilmekte ve silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulamasını eşsiz ve önemli kılan faktörlerden birisinin bu olduğu savunulmaktadır (Harris, 2000).

Burada dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulamalarının niteliğidir. Nasıl ki, bir sosyal hizmet uzmanı içerisinde çalıştığı toplumdaki bireylerin ya da grupların güçlü ve zayıf yönlerini, fırsat ve sınırlılıklarını bilerek uygun sosyal hizmet müdahalesi planlıyorsa silahlı kuvvetler içerisindeki uygulamalarda da askeri kültür ve değerleri tanımak, askeri organizasyonların iç dinamikleri hakkında bilgi sahibi olmak ve bunlara uygun sosyal hizmet müdahalesi planlamak önemlidir. Bu durum, silahlı kuvvetlerde etkili bir sosyal hizmet uygulaması için ön koşul olarak değerlendirilmektedir.

4. SOSYAL HİZMET EĞİTİMİNDE ‘SİLAHLI KUVVETLERDE SOSYAL HİZMET’

I. Dünya Savaşı yıllarında uygulamaların ortaya çıkması ile birlikte silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet konusu sosyal hizmet eğitiminde aktif olarak yer almaya başlamış ve uygulamalara paralel olarak da sürekli gelişmiştir. Sosyal hizmet eğitiminde, silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet alanına ilişkin yaşanan son büyük gelişme ise 2008 yılında Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi'nin tüm alanlar için yayınlamış olduğu temel müdahaleler ile ilgili rehberden 2010 yılında yayınlanan ‘Silahlı Kuvvetlerde Sosyal Hizmette İleri Sosyal Hizmet Uygulamaları’ isimli rehber ile ayrılmasıdır (CSWE, 2010). Bu belge ile silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulamalarının özel bir alan olduğu ortaya konulmuş olup askeri organizasyona özgü bilgi sağlanarak sosyal hizmet uzmanlarına alana ilişkin gelişmiş uygulamalarda rehberlik etmek amaçlanmıştır.

Bu belgenin yayınlanmasında komisyon başkanı olarak görev yapan Dr. Anthony Hassan ile yapılan bir röportajda ise Güney Kaliforniya Üniversitesi Sosyal Hizmet Okulu'nun silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet alanında yüksek lisans, doktora ve sertifika programlarının devam etmekte olduğu ifade edilmiştir (Singer, 2011). Amerika'da birçok üniversitede silahlı kuvvetlerde sosyal hizmete ilişkin hali hazırda kurslar, sertifika programları, lisans, master ve doktora programları

devam etmektedir. Örneğin Illinois Üniversitesi'nde lisans programının üçüncü yılında 'Sosyal Hizmet ve Ordu' (Social Work and the Military) isimli bir ders bulunmaktadır (University of Illinois, 2014).

Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin Amerika'da oldukça gelişmiş bir uygulama alanına ve sosyal hizmet eğitiminde de önemli bir yere sahip olması dolayısıyla bu konudaki akademik çalışmaların sayısının da fazla olduğu görülmektedir. Literatür incelendiğinde, silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulamalarına ihtiyaç duyulabilecek hemen hemen her konuda (sosyal işlev bozuklukları, aile içi şiddet, madde bağımlılığı, intihar vb.) bazı temel çalışmalar yapıldığı anlaşılmaktadır.

Her bilimsel disiplin için geçerli olduğu gibi uygulamaya dayalı mesleki ve akademik bir disiplin olan sosyal hizmette de uygulama alanının gelişmesinin ancak uygulama alanına ilişkin bilgi temelinin geliştirilmesi ve bu bilgilerin eğitim müfredatlarında da etkin olarak var olması ile mümkün olacağı düşünülmektedir. Bu çerçevede, silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin gelişimi için de sosyal hizmet eğitim müfredatında silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin yer alması gerektiği düşünülmektedir.

Türkiye'de silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet, hem uygulama alanında hem de sosyal hizmet eğitim müfredatında henüz kurumsal bir yapıya kavuşmamıştır. 1961 yılından günümüze kadar lisans düzeyinde sosyal hizmet eğitiminin var olduğu bilinmekle birlikte bu 56 yıllık sosyal hizmet eğitimi tarihinde silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet konusunda yalnızca bir dönem Hacettepe Üniversitesi'nde 'Orduda Sosyal Hizmet' adı ile seçmeli ders olarak verildiği bilinmektedir. Türkiye'de silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet konusuna yeterli ilginin var olmayışının günümüzde de sürdüğü görülmekte olup aktif olarak sosyal hizmet lisans eğitimi veren 53 yükseköğretim kurumundan yalnızca üçünde özel olarak silahlı kuvvetlerde sosyal hizmete ilişkin bir ders bulunduğu görülmektedir.

Literatür incelendiğinde, Türkiye'de silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet konusundaki çalışmaların oldukça kısıtlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu çalışmaların ilki, Prof. Dr. Aliye Mavili tarafından 2002 yılında Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi'nde yayınlanan 'Orduda Sosyal Hizmet' makalesidir (Aktaş, 2002). Diğer çalışma ise, Doç. Dr. Tarık Tuncay ve Sosyal Hizmet Uzmanı İlgen Muşabak tarafından 2015 yılında Journal of Social Service Research isimli dergide yayınlanan 'Problem-Focused Coping Strategies Predict Posttraumatic Growth in Veterans with Lower-Limb Amputations' başlıklı makaledir (Tuncay ve Musabak, 2015). Bir diğer çalışma ise Yrd. Doç. Dr. Bülent Şen tarafından 2016 yılında Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi'nde yayınlanan 'Silahlı Kuvvetlerde Sosyal Hizmetin Önemi' makalesidir (Şen, 2016).

Yukarıda tarihi gelişimi ve işlevleri ele alınan silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet konusunun son derece önemli bir uygulama alanına sahip olduğu düşünüldüğünde, sosyal hizmet eğitimindeki önemi de anlaşılmaktadır. Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesi amacıyla eğitim sürecindeki sosyal hizmet uzmanı adaylarına bu alana dair bilgi ve becerilerin kazandırılması önemli bir gereklilik olarak görülmektedir. Bu nedenle, sosyal hizmet lisans, yüksek lisans ve doktora eğitim müfredatlarında silahlı kuvvetlerde sosyal hizmete ilişkin derslerin bulunmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

5. ETİK TARTIŞMALAR

Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmete ilişkin tartışmalar genel itibariyle etik kavramı kapsamında yaşanmaktadır. Etik; temellerini Yunan felsefesinden alan, 'iyi' ya da 'kötü' veya 'doğru' ya da 'yanlış'ı birbirinden ayırabilmek için ölçüler belirleyen kurallar bütünü olarak yorumlanmaktadır. Bu bağlamda sosyal hizmet etik ilke ve değerleri de uygulamada gerçekleştirilecek iyi veya kötüyü tanımlayarak mesleki tutum ve davranışları belirlemektedir (Cılga, 2004). Bunun doğal bir sonucu olarak, sosyal hizmetin uzmanları diğer tüm uygulama alanlarında olduğu gibi askeri alanda da bazı etik ikilemler ile karşılaşmaktadır.

Bu etik ikilemlerin belki de en önemlisi müracaatçımızın doğrudan askerler mi yoksa silahlı kuvvetlerin kendisi mi olduğudur (Daley, Carlson, ve Evans, 2015). Silahlı kuvvetlerde görevli sosyal hizmet uzmanlarından beklenen uygulama; askeri kültür ve değerlere bağlı olarak, askeri organizasyonların faydasını gözeterek, emir komuta zincirine uygun şekilde sosyal hizmet uygulaması gerçekleştirmektir ancak sosyal hizmet etik ve değerleri ilk olarak müracaatçının iyilik halini gözeterek uygulama gerçekleştirmeyi savunmaktadır (NASW, 2008). Böyle bir durumda askeri organizasyon içerisindeki sosyal hizmet uzmanlarının etik ikilemler yaşaması kaçınılmaz olacaktır. Örneğin; askeri organizasyonun askeri cezaevinde çalışan bir sosyal hizmet uzmanından beklentisi, askeri sisteme uyumsuz olarak görülen bireyin rehabilite edilmesini sağlayarak en kısa zamanda askeri görevlere hazır, askeri sisteme uyumlu bir birey olarak görevine dönmesini sağlamaktır ancak sosyal hizmet uzmanının etik ilke ve değerlerden gelen sorumluluğu birincil olarak müracaatçının iyilik halini sağlamaktır.

Sosyal hizmet uzmanları için silahlı kuvvetlerdeki başka bir etik ikilem ise aktif savaş durumunda ortaya çıkmaktadır. Loewenberg Çöl Kalkanı Operasyonu'ndaki İsraili sosyal hizmet uzmanları ile çalışmasında beş etik ikilem örneği vererek savaş zamanında karar verme aciliyeti içerisindeki sosyal hizmet uzmanlarına yardımcı olması için üç etik karar önermiştir: hayatın korunması, bağımsızlığı geliştirme ve en az zarar, en fazla geri dönüş (Loewenberg, 1992). Tallant ve Ryberg ise Loewenberg'in hayatın korunması ilkesine atıfta bulunarak

bazı durumlarda bu kararın askeri operasyonun amacını oluşturduğunu, yani amacın insanlık için hayatın korunmasının olduğunu savunmaktadır (Simmons ve Rycraft, 2010).

Başka bir önemli etik sorun ise gizlilik. Simmons ve Rycraft'ın silahlı kuvvetlerde çalışan sosyal hizmet uzmanları ile yaptıkları nitel bir çalışmada gizlilikle ilgili sorun şöyle ifade edilmiştir: "Çok az gizlilik var. Bir hastanın sorunları kısa sürede birimi ve üssü tarafından biliniyor. Burası müracaatçının gizlilik hakkı ile komutanların 'bilmesi gereken şeyler' hakkında ince bir çizgidir." Komutanlar, askerlik mesleğinin doğası gereği düşündüğü tehlikeli senaryolar içerisinde askerlerin ne tepki göstereceğini bilmek ve olumsuz bir davranış gösterecek bir asker var ise bu konuda tedbir almak durumundadır çünkü bazen bir askerin yapacağı hata ile bütün bir ordu etkilenebilir, mağlup olabilir veya imha olabilir. Ancak burada gizliliği korumakla mükellef olarak sosyal hizmet uzmanları insani ilişkiler konusundaki becerilerini kullanarak komutana gizliliği ihlal etmeden ve yeterli düzeyde bilgi vererek bu etik sorunu ortadan kaldırmalıdır.

Bir diğer önemli etik sorun ise silahlı kuvvetlerin hiyerarşik yapısının terapötik ilişkide dezavantajlı bir durum oluşturmasıdır. Bu konuda etkileyici bir örnek olarak Antwone Fisher (Washington, 2002) adlı filmde, üst rütbeli bir psikiyatrist subayın terapötik görüşme sırasında saygısız tavırları olan bir teğmene, karşısında kendisinden üst rütbeli bir subay olduğunu hatırlatarak dikkatini görmeye vermesini emretmesi ile terapötik ilişkinin beklenmedik bir hal alması gösterilebilir. Buradaki hiyerarşik baskı durumunun hem terapötik ilişkinin başarılı olmasını hem de müracaatçının katılım tercihini olumsuz etkileyebilecek bir tutum olduğu savunulabilir. Aynı şekilde, kendisinden üst rütbeli bir müracaatçısı olan sosyal hizmet uzmanı müracaatçısı ile terapötik ilişki kurarken terapötik ilişkinin niteliği açısından baskı altında hissetmemelidir.

Bir başka önemli etik sorun ise muvazzaf sosyal hizmet uzmanlarının iki hizmet kimliğinin bulunmasıdır. Muvazzaf sosyal hizmet uzmanları, sivil olarak askeri alanda çalışan uzmanlara göre farklı bir durumla, yani "Önce bir subay, daha sonra ise sosyal hizmet uzmanısınız." tavrı ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Daley vd., 2015). Askeri kültür, hiyerarşik yapısı ve baskın ideolojisi ile bu görüşü savunmaktadır ancak muvazzaf sosyal hizmet uzmanının görevi bu iki hizmet kimliği arasındaki hassas dengeyi sağlamak ve etkili bir şekilde mesleki sorumluluklarını gerçekleştirmektir.

6. TÜRKİYE'DE SİLAHLI KUVVETLERDE SOSYAL HİZMET

Amerika'da I. Dünya Savaşı ile birlikte önemi anlaşılan silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet, ne yazık ki ülkemizde ancak 1970'li yıllarda sivil sosyal hizmet uzmanlarının askeri hastanelerde görev yapmaya başlamasıyla ortaya çıkmaktadır.

Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'nın mağlup devletleri arasında yer alması, ardından uzun süren savaşlar ve bağımsız bir devlete sahip olma arzusuyla gerçekleştirilen İstiklâl Harbi sonucunda 1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını sürdürme ve her alanda yeniden teşkilatlanma çabası içerisinde iken silahlı kuvvetlerde sosyal hizmeti gerçekleştirebilecek durumda olmaması anlaşılabilir.

Bu süreçte, silahlı kuvvetlerde sosyal hizmete ilişkin kurumsal bir yapıdan söz etmek mümkün olmasa da bazı değerli çalışmaların gerçekleştirildiği bilinmektedir. Bu çalışmalara; Dr. Mehmed Fuad Umay'ın başkanı olduğu Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin çalışmaları, Kazım Karabekir'in doğu cephesindeki yetim asker çocukları ile gerçekleştirdiği çalışmalar (Karabekir, 2015) ya da 1868 yılında Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti adıyla kurulan (Türk Kızılayı, 2017) ve günümüzde Türk Kızılayı adı ile faaliyetlerini sürdüren, o dönemde ismi Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti olan derneğin savaş dul ve yetimlerine yönelik uygulamaları (Özaydın, 1987) örnek gösterilebilir. Ancak bahsi geçen çalışmaların her biri ayrı ve özel bir araştırma konusu oluşturmakta ve bu çalışmada ele alınan silahlı kuvvetlerde sunulan profesyonel sosyal hizmetin kapsamını aşmaktadır.

Türkiye'de silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet konusunda yaşanan gecikmenin önemli nedenlerinden birisinin de ilk sosyal hizmet okulunun Sosyal Hizmetler Akademisi adı ile 1961 yılında açılması ve profesyonel olarak yetişmiş ilk sosyal hizmet uzmanlarının 1965 yılında mezun olması olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de sosyal hizmet uzmanlarının ancak 1970'li yıllardan itibaren silahlı kuvvetlerde uygulama gerçekleştirdiği ve 1997 yılından itibaren de muvazzaf subay olarak istihdam edilmeye başlandığı bilinmektedir (Aktaş, 2002). Oysa tarihimizdeki büyük savaşlar göz ardı edilse dahi 1984 yılından beri süregelen terör faaliyetleri nedeniyle de silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin geniş bir uygulama alanı ve önemli bir müracaatçı kitlesi bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Nitekim Türkiye'de silahlı kuvvetlerde sosyal hizmete ilişkin gerçekleştirilen en etkili uygulamalar, askeri hastanelerde görevli sosyal hizmet uzmanlarının gazilerle gerçekleştirdiği uygulamalardır. Bu durum ise Türkiye'de silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin psikiyatrik temelli olarak yürütülmesinden ve henüz diğer alanlarda kurumsallaşmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Buna ek olarak, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülen hizmetleri de silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet ile ilişkilidir. Mevcut durumda söz konusu hizmetler her ne kadar ekonomik temelli yürütülse de alana sağladığı katkı açısından değerli olduğu düşünülmektedir.

Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı; şehitlerin hatıralarının yaşatılması, şehit yakınları ile gazilerin her türlü mağduriyet ve mahrumiyetten korunması amacıyla ulusal politikaların belirlenmesi ile şehit yakınları ve gazilere

sunulan sosyal hizmet ve sosyal yardım faaliyetlerinin yürütülmesini koordine etmek amacıyla kurulmuştur (ASPB, 2014). Söz konusu faaliyetler Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Sosyal Hizmet Merkezleri tarafından yürütülmekte olup şehit yakınları ve gaziler ile mesleki uygulamalar bu merkezlerin Şehit Yakınları ve Gaziler Birimi'nde görev yapan meslek elemanları (sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog vb.) tarafından gerçekleştirilmektedir.

Bunların yanı sıra, silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulamasının bahsedilen işlevleri ve faydaları dışında Türkiye'de askeri organizasyonların nüfusun yarısını doğrudan, diğer yarısını da çeşitli rollerle dolaylı olarak etkilemesi sebebiyle Türkiye'nin toplumsal yapısının şekillenmesinde önemli bir etken olduğu düşünülmektedir. Örneğin; toplumumuzda bireyin zorunlu askerlik hizmetine başlayacak olmasından dolayı ailesi ve çevresi tarafından asker eğlencesi düzenlenmekte ya da geçmiş yıllara oranla belirgin olmasa da zorunlu askerlik hizmetini yapmayan bireyin evlilik bağı kurma isteğinin hoş karşılanmaması gibi etkiler söz konusudur. Bu nedenlerle silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin, sosyal hizmet uzmanları açısından daha da önemli bir konu olduğu düşünülmektedir.

Son olarak, bu çalışmanın hazırlandığı sırada ülkemizde gerçekleşen ve medyada yer alan bir olay silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin gereklilik nedenlerinden birisine adeta kanıt oluşturmaktadır. Hürriyet Gazetesi'nde yer alan habere göre; İ.T. isimli vatandaş 14 yaşına kadar mülga Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı kuruluşlarda kalmış, babasının müracaatı üzerine ailesinin yanına yerleştirilmiş ancak babasının vefatı ve daha sonra annesinin engelli bakım merkezine yerleşmesi ile sokaklarda yaşamaya başlamış. Zorunlu askerlik hizmetini yaptığı sırada ise daha önce oluşan bir yaralanma nedeniyle tıbbi rahatsızlık yaşadığını, kendisine hava değişimi izni verildiğini ancak ailesi, akrabası ya da kalacak herhangi bir yeri olmadığından izin süresince mağduriyet yaşadığını belirtmiş (Hürriyet, 2017).

Sivil yaşantısı içerisinde de sosyal hizmet uygulamalarının müracaatçı grubu arasında yer alan bu birey, ülkemizde henüz silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin büyük ölçüde yalnızca hastanelerde tıbbi ve psikiyatrik boyutta sunuluyor olması, henüz her askeri birlikte yer almaması, kurumsallaşmış bir uygulamaya sahip olmaması ve kişisel geçmişi ile ilgili bilgilerin dikkate alınmaması nedeniyle mağduriyet yaşamıştır. Bu örnek özelinde düşünelim: Silahlı kuvvetlerde gelişmiş ve kurumsal bir sosyal hizmet yapısı olsaydı bu mağduriyet yaşanır mıydı? Böyle bir mağduriyetin etkili sosyal hizmet uygulamaları ile önlenebileceğini açıktır. Çünkü silahlı kuvvetler içerisinde gelişmiş bir sosyal hizmet yapısının var olması ile birey henüz askeri birliğine katılmadan önce sosyal hizmet uzmanı tarafından yaşam öyküsü araştırılacak, bu birey için hava değişimi izninin mağduriyet yaratabileceği bilinecek ve bu izne ilişkin karar verecek komutanlar

bilgilendirilecektir. Yaşam öyküsünün araştırılması sürecinde bu ihtiyaçların gözden kaçırıldığı düşünülse dahi yaşanan tıbbi ihtiyaç durumu ile de sosyal hizmet uzmanının bireyle bağlantı kurması ve aynı sürecin tekrar işlenmesi söz konusu olacaktır. Bu örnek ile silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin önemi somut olarak ifade edilmek istenmiştir ancak silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet uygulamalarının var olmamasının özellikle hayati tehlike arz eden durumlarda bu örnekten çok daha kötü sonuçlar doğurabileceği göz önüne alınmalı ve en kısa zamanda silahlı kuvvetler bünyesinde sosyal hizmet uygulamaları geliştirilmelidir.

7. SONUÇ

Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet, tarihi geçmişi I. Dünya Savaşı'na kadar dayanan ve işlevleri dolayısıyla hem askeri organizasyonlara hem de bu organizasyonlardan etkilenen bireylere önemli faydalar sağlayan bir uygulama alanı olarak görülmektedir. Başta Amerika olmak üzere gelişmiş ülkelerde silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet; silahlı kuvvetlerin tehlikelere karşı psikolojik olarak hazır durumda bulunması, askerlere tıbbi ve psikiyatrik destek sunulması, gazilerin sosyal uyumunun sağlanması, asker ailelerinin kayıp yaşaması durumunda krize müdahale ve yas terapisi ile bireylerin baş etme kapasitelerinin artırılması ve asker ailelerinin psikolojik, sosyal ve ekonomik iyilik hallerinin sağlanması ve geliştirilmesi gibi çeşitli işlevleri yerine getirmektedir.

Türkiye'de silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet, işlevlerine rağmen henüz yeterince ele alınmamış bir uygulama alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmete dair ülkemizdeki bu ilgisiz ve çekinceli tutumun arkasında sosyal hizmet eğitimi ile kazanılan hümanist dünya görüşünün askeri organizasyonlar ile felsefi olarak bağdaştırılamaması sonucu oluştuğu düşünülmektedir. Ancak daha önce ifade edildiği üzere, silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin var olma amacı yalnızca savaş ya da çatışma durumlarından etkilenen bireylere etkili yardım sağlama çabasıdır.

Silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet konusunda Türkiye'de henüz kurumsal bir yapı oluşturulamamış ve bilimsel literatürde yeterli düzeyde çalışma yapılmamış olsa da Türk Silahlı Kuvvetleri bünyesinde ve dışında askeri alana yönelik sosyal hizmet uygulamalarına rastlanmaktadır. Bu uygulamalar genel itibarıyla ekonomik temelli olarak karşımıza çıkmakta ve başta Türk Silahlı Kuvvetleri ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı olmak üzere, Türk Silahlı Kuvvetleri Mehmetçik Vakfı, Türk Silahlı Kuvvetleri Dayanışma Vakfı gibi dernek ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Ancak bu çalışmada ele alınan silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin işlevleri ve faydaları dikkate alındığında, çok daha ileri hizmetlerin yürütülmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Bu çerçevede, bu çalışma ile silahlı kuvvetlerde sosyal hizmete dair bilimsel bir kaynak oluşturmak, sosyal hizmet uygulamalarının silahlı kuvvetler bünyesinde

bireyler ve kurum açısından etkili bir araç olarak kullanılmasına yönelik dayanak sağlamak ve dolayısıyla ülkemizde silahlı kuvvetlerde sosyal hizmetin kurumsallaşmasına ve tüm işlevleri ile etkili bir yardım çabasının hayata geçirilmesine yönelik çalışmalara kılavuz oluşturmak amaçlanmaktadır. Kuşkusuz ki, ülkemizde silahlı kuvvetlerde sosyal hizmet yapısının kurumsallaşması ve tüm işlevleri ile etkili şekilde hizmet sunulmasının sağlanması sosyal hizmet uzmanlarının ve akademisyenlerinin ilgi ve çabalarına muhtaçtır.

KAYNAKÇA

- Aktaş, A. M. (2002). Orduda Sosyal Hizmet. *Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Dergisi*, 1(1), 97-107.
- ASPB. (2014). Şehit Yakınları ve Gaziler Dairesi Başkanlığı Tarihçe. <http://sehityakinlari.aile.gov.tr/hakkimizda/tarihce>
- Cılga, İ. (2004). *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- CSWE. (2010). Advanced Social Work Practice in the Military.
- Daley, J. G. (2003). Military Social Work. *International Social Work*, 46(4), 437-448.
- Daley, J. G., Carlson, J. Ve Evans, P. (2015). Military Social Work as an Exemplar in Teaching Social Work Competencies. *Journal of Social Work Education*, 51(1), 76-88.
- Psychiatric Social Workers, SSN#263 (1943).
- Duyan, V. (2012). *Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği.
- Freedman, H. (1944). First Aid to Mental Casualities. *Mental Hygiene*, 186-213.
- Gibbs, J. (1961). Psychiatric Screening in Stockades. *Military Police*.
- Harris, J. (2000). History of Army Social Work, in J. G. Daley (Ed.) *Social Work Practice in the Military* (ss. 3-22). New York: Routledge.
- Hürriyet. (2017). Hava Değişimine Gelen Asker Sokakta Kaldı. *Hürriyet Gazetesi*. <http://www.hurriyet.com.tr/hava-degisimine-gelen-asker-sokakta-kaldi-40353468>
- IFSW. (2014). Global Definition of Social Work. <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>
- Karabekir, K. (2015). *Çocuk Davamız*. Yapı Kredi Yayınları.
- Lowenberg, F. (1992). Notes on Ethical Dilemmas in Wartime: Experiences of Israeli Social Workers Durgin Operation Desert Shield. *International Social Work*, 35, 429-439.
- Menninger, W. (1945). Psychiatry and the Military Offender. *Federal Probation*.
- NASW. (1965). *Mental Health and Psychiatric Services*. New York.

- NASW. (2008). Code of Ethics.
- NASW. (2012). NASW Standarts for Social Work Practice with Service Mmembers, Veterans & Their Families.
- Olson, M. D. (2015). Exploring Military Social Work From a Social Justice Perspective. *International Social Work*, 1-11.
- Özaydın, Z. (1987). *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Salnamesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Richmond, M. E. (1922). *What is Social Case Work?* New York: Russell Sage Foundation.
- Sheafor, B. W. ve Horejsi, C. J. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması*. Ankara: Nika Yayınevi.
- Simmons, C. A. ve Rycraft, J. R. (2010). Ethical Challenges of Military Social Workers Serving in a Combat Zone. *Social Work*, 55(1), 9-18.
- Singer, J. (2011). *The Social Work Podcast*. <http://socialworkpodcast.blogspot.com.tr/2011/06/training-and-education-of-military.html>
- Şen, B. (2016). Silahlı Kuvvetlerde Sosyal Hizmetin Önemi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(2), 131-151.
- Thompson, N. (2009). *Kuram ve Uygulamada Sosyal Hizmeti Anlamak*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Tuncay, T. Ve Musabak, I. (2015). Problem-Focused Coping Strategies Predict Posttraumatic Growth in Veterans with Lower-Limb Amputations. *Journal of Social Service Research*, 41(1), 466-483.
- Türk Kızılayı. (2017). Türk Kızılayı Tarihçemiz. <http://www.kizilay.org.tr/kurumsal/tarihçemiz>
- University of Illinois. (2014). School of Social Work. <http://catalog.illinois.edu/undergraduate/social-work/#courseinventory>
- Washington, D. (Director). (2002). Antwone Fisher.
- Washington, S. L. (1957). *The History and Function of Social Work in the Military Service*.